

beleggingsnieuws

2 consument past gedrag aan

3 slim vermogen reageert snel

4 crisis zet premie op zekerheid

8 gedane zaken

7 pensioenrechten zijn in de financiële crisis niet zo solide gebleken als wij dachten. Tijd om nog eens goed te kijken naar wat u mag verwachten. Op pagina 7 een plan van aanpak om, rekening houdend met fiscale mogelijkheden, te komen tot een bevredigend pensioen.

beleggingsvisie

Aziatische consument als reddingsboei

Beleggers willen aan de ene kant in de startblokken staan om te kunnen profiteren van een eventueel herstel. Aan de andere kant moeten ze er niet aan denken dat ze gaandeweg ontdekken dat die startblokken op drijfzand blijken te staan. Op zoek naar fondsen met goede vooruitzichten en een overzichtelijk risico.

De kredietcrisis en de daaropvolgende eurocrisis hebben veel beleggingszekerheden ondermijnd. Veel door de wol geverfde beleggers waren bij de eerste crisis wel gewend aan een flinke koersdaling. De

meesten bleven in 2008 dan ook keurig hun aandelen vasthouden. In het voorjaar van 2009 konden ze gerust ademen. Het optimisme keerde terug op de beursvloeren. Zie je wel, zeiden bankanalisten, na re-

gen komt zonschijn. Het herstel bleek echter van korte duur: vanaf de zomer dit jaar zakten de koersen weg als gevolg van de aanhoudende eurocrisis. Het jaar 2011 eindigde met een verlies, terwijl veel beurs-

experts begin van het jaar nog een mooi resultaat hadden voorspeld. De huidige crisis is nauwelijks te vergelijken met de uiteenspatting van de internetzeepbel begin deze eeuw. Die crisis was achteraf gezien overzichtelijk. De beurskoersen deinden mee met een overgewaardeerde ICT-sector. De impact op andere bedrijfstakken en de rest van de economie was gering en het herstel snel en krachtig zodat die crisis snel kon worden bijgeschreven in het vergeetboek.

Een in het oog springend verschil met de huidige crisis is dat de financiële sector de dot.com-bubble zonder veel kleerscheuren doorstond. In de krediet- en de eurocrisis spelen banken een cruciale rol. Ze waren medeaanrichter van de eerste crisis. En krijgen in de tweede crisis rake klappen, omdat ze obligaties van schuldenlanden bezitten en vervlochten zijn met de financiële markten.

Trager herstel

Wetenschappers die economische crises uit de afgelopen eeuwen met elkaar hebben vergeleken, kwamen tot de conclusie dat een recessie waarbij de financiële sector is betrokken langer duurt dan gemiddeld. Bovendien is het herstel trager. De belangrijkste reden is dat banken nodig zijn om groei en herstel vleugels te geven door kredieten te verstrekken. Als ze dat minder kunnen doen omdat ze zelf in de problemen zitten, vertraagt dat het herstel. In deze onzekere context schat Ben Steinebach, hoofd beleggingsstrategie bij ABN AMRO MeesPierson, de kans op een gunstige afloop van de eurocrisis op 70 procent. →

vervolg op pagina 2

Vanwege de economische stagnatie was Japan jarenlang uit de gratie bij beleggers, maar daar lijkt verandering in te komen

stijgers & dalers

Een bewogen jaar
Financiële markten in 2011

→ **Euro houdt stand**
€ = \$ 1,29425 (-2,5%)

↓ **Rente zoekt bodem**
eurorente 10 jaar 1,842 (-113 basispunten = -38%)

↘ **Beurzen wereldwijd iets lager**
MSCI World-index 3141,67 (-2,5%)

↘ **Amsterdam levert fors in**
AEX-index 312,47 (-11,9%)

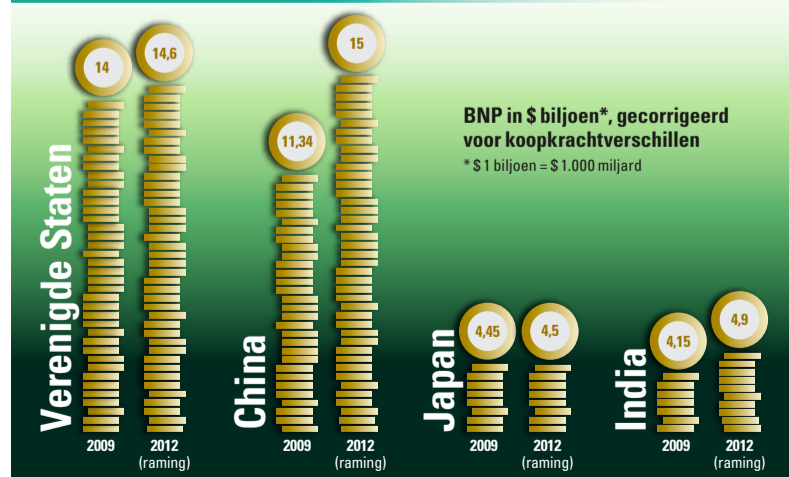
↑ **Olie wordt duurder**
107,38 per vat (+15,4%)

Een nieuwe krant voor nieuwsgierige klanten

ABN AMRO helpt klanten graag bij het maken van hun vermogenskeuzes. Met persoonlijk advies, met seminars en bijeenkomsten, met informatie online en bij deze ook met een gedrukte krant. Zo kan onze beleggende klant op het gemak nieuws over beleggen en de analyse daarvan tot zich nemen. In dit eerste nummer kijken we vooruit naar wat geen eenvoudig, maar hopelijk wel een interessant jaar wordt. De krant helpt een visie op de financiële markt te ontwikkelen en de kansen voor het lopende jaar

te herkennen. Daarnaast biedt dit eerste nummer een praktische handleiding over de verschillende manieren waarop u uw pensioenvoorziening op een doeltreffende manier kunt aanvullen. *Beleggingsnieuws* zal elke 6 weken verschijnen. ABN AMRO staat open voor uw reacties en vragen. In het colofon op pagina 7 vindt u de contactgegevens. Wat ons betreft kan *Beleggingsnieuws* bij uitstek aanleiding zijn voor een goed gesprek met één van onze adviseurs. Wij wensen u veel leesplezier!

Wereld-economieën

Bron: Penn World Tables 7.0, CIC, University of Pennsylvania

Historisch 2012

Dit jaar verdringt China de Verenigde Staten als grootste economie ter wereld. Gecorrigeerd voor koopkrachtverschillen groeit het bruto nationaal product van China tot \$ 15 biljoen (\$15.000 miljard) en passeert de VS die naar verwachting op \$ 14,6 biljoen zullen uitkomen. De nieuwe nummer drie is India dat met een bnp van bijna \$ 5 biljoen Japan inhaalt. Sinds het begin van deze eeuw is de economie van China verviervoudigd terwijl die van de VS met de helft toenam. Het inkomen per hoofd van de bevolking blijft in de VS overigens ruim 4 maal zo hoog als in China.

beleggingsvisie (vervolg pag. 1)

Vanwege de sombere groeiverwachting voor Europa en de Verenigde Staten, richten veel analisten hun blik oostwaarts

→ 'We adviseren de belegger toch rekening te houden met een negatief scenario,' aldus Steinebach. 'Het vermijden van extra verliezen staat voorop. Dan maar iets minder rendement als het herstel vaste voet aan de grond krijgt.'

De blik oostwaarts

Omdat de groeiverwachtingen voor Europa en de Verenigde Staten somber zijn, richten veel analisten hun blik oostwaarts. 'Zelfs als de groei in China en India tegenvalt, zal die nog vele malen hoger zijn dan die van de ontwikkelde economieën,' zegt Wim-Hein Pals, fondsbeheerder opkomende markten bij Robeco. Het Robeco Emerging Markets fonds dat Pals beheert, moet het vooral van Azië hebben. Dik 60 procent van het vermogen is daar belegd. Pals ziet twee ontwikkelingen die voor Azië pleiten: 'Ten eerste is het inflatiespook terug in de kast. Ten tweede gaan Chinese, Indische en Indonesische consumenten meer besteden.' De angst voor inflatie was vorig jaar de grote spelbreker in Azië. Die vrees leidde ertoe dat centrale banken hun rentes verhoog-

den en banken de handrem moesten zetten op de kredietverlening. Deze monetaire verkrapping was de voornaamste oorzaak van de terugval van de Aziatische beurzen.

De opgeschroefde rente kan dit jaar omslaan in een voordeel. 'Er is ruimte de teugels te laten vieren,' zegt Pals. 'De inflatie valt in bijvoorbeeld China mee. Dat betekent dat de rente daar omlaag kan.' Pals verwacht niet dat groeivertraging in Europa en de VS een grote bedreiging is voor zijn optimistische beeld. 'Exportbedrijven zullen daar uiteraard onder lijden, maar de binnenlandse vraag wordt steeds belangrijker.'

Het Robecofonds probeert op die trend in te spelen door de Aziatische consument centraal te stellen. Pals: 'We selecteren ondernemingen die het goed doen als de binnenlandse vraag stijgt. We beleggen bijvoorbeeld in Dabur, het Unilever van India.' Deze producent van zeep en levensmiddelen heeft een sterke positie in het lage en middensegment. 'In het topsegment moeten dit soort bedrijven concurreren met westerse concerns zoals Unilever en Nestlé.'

Kiezen voor dividend

Een andere manier om te profiteren van herstel is het selecteren van beleggingsfondsen die dividend hoog in het vaandel hebben. Die fondsen selecteren bedrijven die steevast een groot deel van de winst doorsluizen naar hun aandeel-

stadium, zodat er meer aandacht is voor het dividend.'

Ook beleggers in Azië gaan meer waarde hechten aan een regelmatige winstuitkering. 'De bevolking vergriest en oudere beleggers bezitten graag aandelen die een constante inkomstenstroom opleveren,'

'Zelfs als de groei in China en India tegenvalt, is die hoger dan in de ontwikkelde economieën'

houders. Vooral ondernemingen die het dividend al jaren op peil weten te houden, zijn geliefd bij dividendbeleggers.

Volgens Wouter Weijand, eindverantwoordelijk voor het BNP Paribas Asia Pacific High Income Equity Fund, gaat dividend een grotere rol spelen in Azië. 'Als in een opkomende markt de groei hoog is, is al het geld dat een onderneming verdient nodig om de volgende fabriek te bouwen,' zegt hij. 'De laatste jaren komen sommige landen in een rijper

aldus Weijand.

Het hoogdividendfonds van Weijand maakt geen onderscheid tussen opkomende en ontwikkelde markten. Het belangrijkste selectiecriteria is de duurzaamheid en de groei van het dividend. 'We bekijken alle bedrijven met een dividendrendement vanaf circa 2 procent,' zegt de fondsbeheerder.

Verschillen in ontwikkeling verklaren wel de variatie in dividendrendement. In groeielanden is dat een stuk lager dan in ontwikkelde markten.

In China en India mag een belegger blij zijn met 2 tot 3 procent, terwijl sommige Australische banken 7 tot 9 procent uitkeren aan de aandeelhouders.

Een opvallende nieuwkomer op de radar van Weijand is Japan. Dit land was vanwege de economische stagnatie al jarenlang uit de gratie bij beleggers. 'De vooruitzichten zijn nog steeds niet denderend, maar doordat de koersen stevig zijn gedaald is het dividendrendement gestegen tot boven de 3 à 4 procent,' aldus Weijand.

Of toch bedrijfsobligaties?

Wie aandelen ondanks alle optimistische fondsmanagers toch een te onrustig bezit vindt, kan uitwijken naar bedrijfsobligaties. 'We verwachten dat Europese bedrijven ondanks de problemen en de onrust gewoon de rente op hun leningen kunnen blijven betalen,' zegt Adam Cordery, hoofd Britse en Europese bedrijfsobligaties bij de Britse vermogensbeheerder Schroders. 'Door de onzekerheden op de financiële markten zijn de bedrijfsobligaties in waarde gedaald. Daardoor is het rendement op deze leningen gestegen. Voor sommige bedrijven is het rendement zelfs zo'n 10 procent,' aldus Cordery.

De belegger in bedrijfsobligaties komt vanzelf terecht bij financiële instellingen. De index voor deze bedrijfsleningen bestaat voor de helft uit banken en verzekeraars. Volgens Cordery is dat geen bezwaar. 'We hebben geen Griekse, Portugese of Ierse banken in portefeuille.'

Omdat Cordery actief is op de Europese markt ontkomt hij er niet aan een visie te hebben op het verloop van de eurocrisis. Net als veel andere professionele beleggers verwacht hij dat Europa de crisis stapje voor stapje zal bedwingen. 'Maar het blijft de komende maanden nog onrustig op de financiële markten,' aldus de Britse belegger.

kijk op dynamiek – 3 vragen aan Edith Thouin

Voel je goed

Gedrag van consument verandert

Het is een bekend verschijnsel in de marketingwereld dat het consumentengedrag meebeweegt met het economisch tij, vertelt Edith Thouin, analist bij ABN AMRO MeesPierson. In de ontwikkelde markten richt de consument zich door de crisis noodgedwongen meer op de basisbehoeften; in nieuwe markten nemen inkomens tegen een achtergrond van verstedelijking toe.

Wat doet de crisis met het gedrag van de consument?

In alle regio's kunnen de 'happy few' met een hoog inkomen zich blijven

richten op een leven in luxe, maar de meeste mensen moeten selectief zijn in hun uitgaven nu werkloosheid dreigt, belastingen omhooggaan en kredietvoorwaarden verslechteren. De behoefte aan comfort, ontspanning en kleinere luxes neemt daardoor toe. De mondiale vraag verschuift van dure grote aankopen (auto's, witgoed, elektronica), die in 2009 en 2010 door economisch stimuleringsbeleid werden ondersteund, naar minder prijzige aankopen die mensen zich beter en gelukkiger doen voelen, ontspanning bieden en goed zijn

voor hun gezondheid en conditie – ook geestelijk.

Hoe reageren bedrijven op die veranderde behoefte van de consument?

Er ontstaat een nieuwe 'zorgindustrie', waarin gezondheid en welzijn centraal staan. Sectoren die voorheen los van elkaar stonden, delen nu onderzoek en ontwikkeling. Traditionele fabrikanten van niet-duurzame consumptiegoederen als voedingsmiddelen en 'gezonde voeding' (met inbegrip van additieven en ingrediënten) hebben

bij deze trend aangehaakt. De toenemende vraag naar 'spaproducten' en natuurlijke cosmetica, esthetische procedures en vrij verkrijgbare geneesmiddelen heeft bedrijven als Nestlé tot forse investeringen aanzet.

Waar zien we dat het meest in terug?

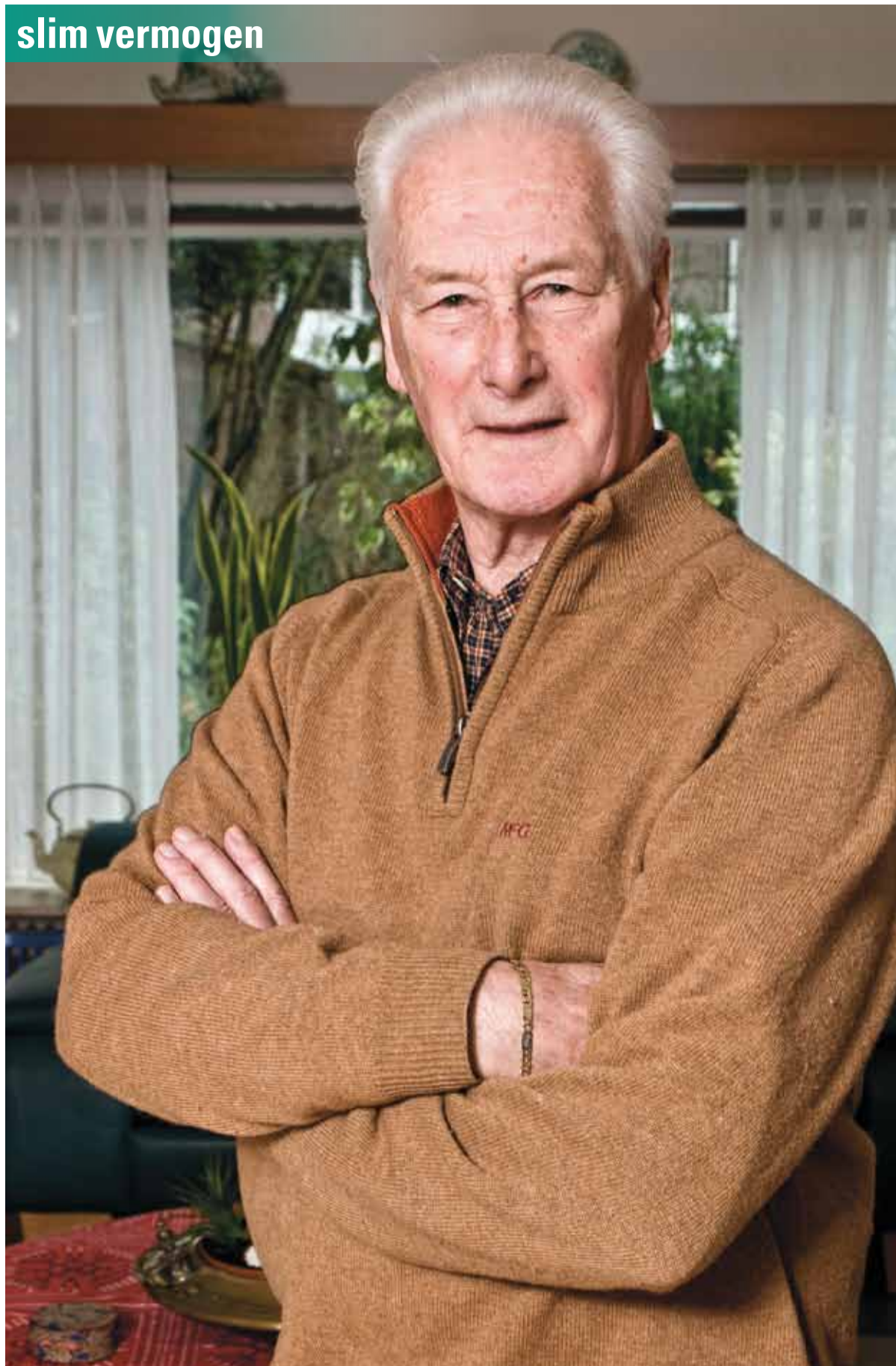
Chemie- en farmaciebedrijven zijn via joint ventures, fusies en overnames verbonden met voedselproducenten (overname van Danisco door DuPont en van Martek door DSM, joint venture tussen Procter & Gamble en Teva Pharma), cosmetica-bedrijven hebben hun krachten gebundeld met chemie- en farmacieproducenten (groot belang L'Oréal in Novartis, overname van Juvederm en Botox door Allergan en van Alcon door Novartis) en geuren smaakstofproducenten als Symrise en Givaudan brengen steeds verfijndere additieven op de markt.

Deze groeiemarkten worden gedreven door demografische ontwikkelingen, nieuwe wegen om geluk te vinden en nieuwe koopmethoden.

Naam: **Edith Thouin**
Functie: Hoofd Themaresearch
Expertise: Vertaalslag brede trends naar aandelenbeleggingen
E-mail: edith.thouin@ch.abnamro.com

slim vermogen

Beleggen in tijden van crisis

'Ik wil het graag eenvoudig houden'

De heer Spaarders (81) belegt al meer dan zestig jaar. Met deze ervaring op zak weet hij als geen ander dat het voor beleggers zaak is om snel de bakens te verzetten indien de eerste wolken aan de horizon verschijnen. Vandaar dat hij nu, net als in de kredietcrisis van 2008, tijdig voor meer cash heeft gekozen.

'Ik heb tientallen jaren gezeild. Het komt er dan op aan om goed op de hoogte te blijven van de weersontwikkelingen. Op een gegeven moment zie je een hogedrukgebied of een depressie aankomen, maar je weet niet precies wanneer die los-

barst. Als je goed oplet, kun je daar echter wel een inschatting van maken. Je moet je zeilen vervolgens tijdig naar de wind zetten. Met beleggen is dat exact hetzelfde. In 2008 kon je zien dat het fout ging. Niet door naar een speciale indicator

te kijken, maar door eenvoudigweg de algemene tendens op de financiële markten te volgen. Daarvoor lees ik onder andere het *Financieele Dagblad* en maak ik gebruik van de vele beleggingspublicaties van ABN AMRO.'

Janboerenfluitjes

'Dit is echter een aanpak op z'n janboerenfluitjes. Zodra je de diepte ingaat en moet beslissen in welke sectoren, aandelen en beleggingsfondsen te beleggen, heb ik de hulp van een beleggingsadviseur nodig. Maar dit gebeurt altijd in overleg. Soms kom ik met voorstellen, en soms hij. In 2008 heb ik bijvoorbeeld aangegeven meer liquiditeit in de portefeuille te willen opbouwen. Daar hebben we tijdens de kredietcrisis profijt van gehad. En datzelfde heb ik in de afgelopen maanden gedaan, waardoor ik nu voor circa 30 procent liquide ben. Gewoon cash, en geen kortlopende obligaties. Hoewel ik wellicht wat rente misloop, wil ik het graag eenvoudig houden. De rest is een mix van aandelen, obligatiefondsen en beursgenoteerde vastgoedfondsen. De beleggingsportefeuille is verdeeld over twee banken: ABN AMRO en de Rabobank. Om een goed overzicht te houden, heb ik een spreadsheet gemaakt waarmee ik in één oogopslag kan zien in welke marktsectoren mijn portefeuille is belegd. De uitkomsten kan ik weer makkelijk vergelijken met de geadviseerde sectorverdeling van beide banken.'

'Het is duidelijk dat we voor groei vooral naar opkomende landen moeten kijken'

Schuldenproblematiek

'Met de liquiditeiten zit ik nu goed. Het zal dit keer waarschijnlijk langer duren voordat ik het aandelen-gewicht in mijn portefeuille weer verhoog. Over een jaar hoop ik dat er meer zicht is op de situatie in Europa. Tegen die tijd moeten ze toch onderhand uit die schuldenproblematiek zijn gekomen. Ik kan mij in elk geval niet voorstellen dat de regeringsleiders de euro laten vallen. Maar het is duidelijk dat we voor groei vooral naar opkomende landen moeten kijken. Azië komt sterk op en ik verwacht dat deze ontwikkeling doorzet. Vandaar dat ik een behoorlijk percentage in mijn portefeuille heb ingeruimd voor opkomende markten. Van India verwacht ik bijvoorbeeld veel, maar ook van Vietnam. In China zal de groei wel wat teruglopen door de malaise in Europa, ook omdat de binnenlandse markt nog niet ontwikkeld is. Maar op lange termijn zet de Chinese groei door. Dat geldt ook voor de verstedelijking. Wat dat betreft kan ik het boek *Het Nieuwe Noorden* van Laurence Smith aanbevelen, waarin onze wereld in 2050 wordt beschreven. Tegen die tijd woont bijvoorbeeld de helft van de wereldbevolking in de grote steden. De consequenties daarvan zijn enorm. In Latijns-Amerika zie ik minder kansen en heb ik alleen een landenfonds in Brazilië. Verder heb ik het met mijn adviseurs ook wel gehad over Afrika, maar deze markt wordt toch vooral gedomineerd door Zuid-Afrika en Egypte. En daar moet je volgens mij nu wegblijven.'

uitgelicht online

Seminar aan huis

ABN AMRO helpt klanten graag bij het maken van beleggingskeuzes. Via dit blad bijvoorbeeld, maar ook aan huis via een webinar. Online op computer of laptop doen de beleggingsexperts van ABN AMRO hun visie op de beleggersmarkt en hun verwachtingen voor de komende tijd uit de doeken.

Interactief

Het bijzondere aan deze webseminars is dat zij interactief zijn. Tijdens de uitzending kunnen deelnemers vragen stellen aan de experts die op dat moment in de uitzending zijn en zij zullen de vragen direct in de uitzending behandelen.

Doorlopend

programma

ABN AMRO organiseert regelmatig gratis webseminars voor klanten. Die van het afgelopen jaar, die vooral gingen over de crisis op de financiële markten, zijn te vinden op abnamro.tv/live. De seminars zijn interessant voor zowel doorgewinterde als startende beleggers.

Inschrijven

Voor het eerstvolgende webinar – over de Beleggingsvisie 2012 – is inschrijving mogelijk via abnamro.tv/live. Daar is het tevens mogelijk aan te geven om geïnformeerd te willen worden over toekomstige seminars. Per mail is er dan een tijdige kennisgeving.

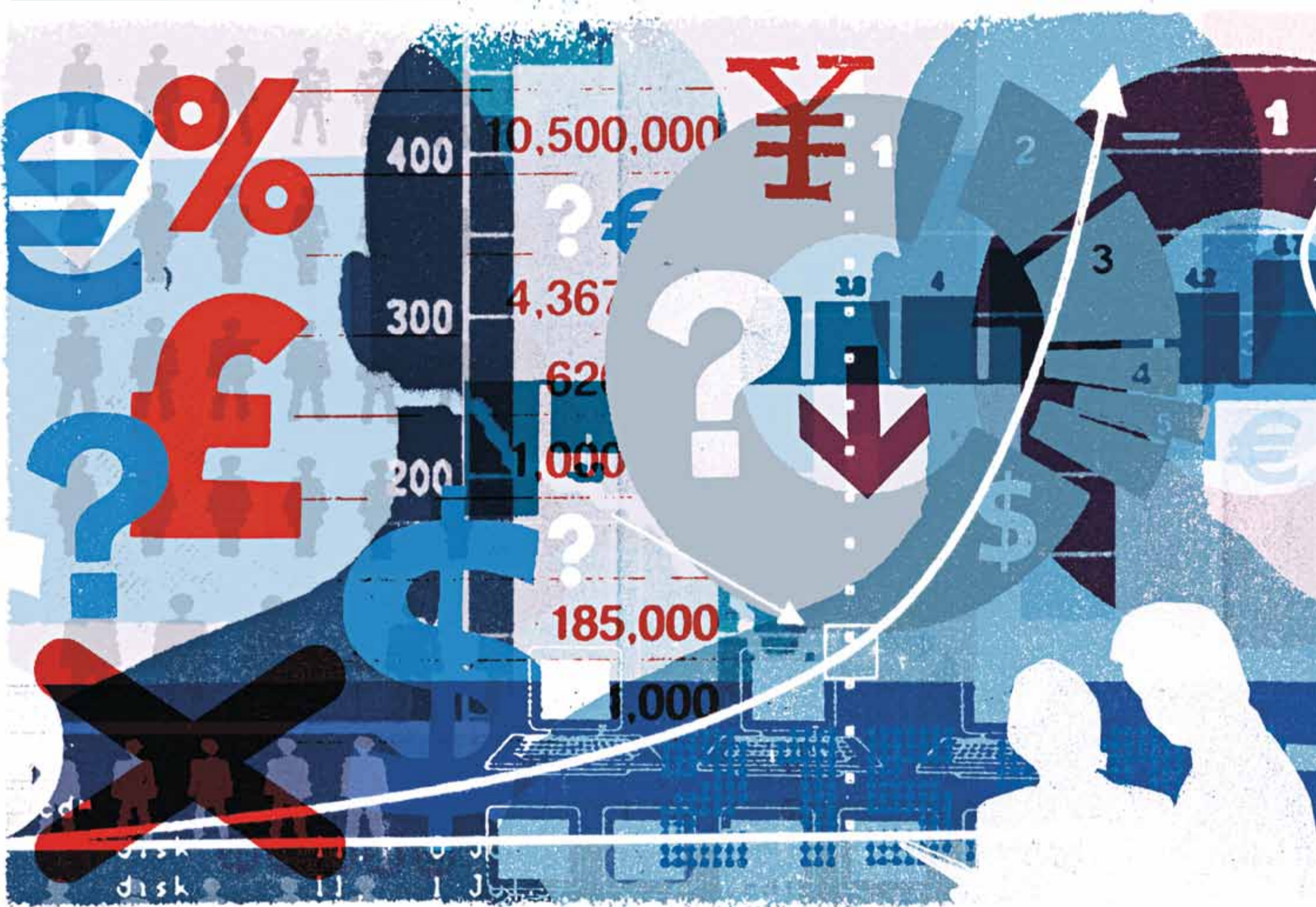
Lesmodules

Meer weten over beleggen? ABN AMRO biedt online ook verschillende lesmodules aan voor een bewegwijzering in de wereld van beleggen. Deze modules zijn te vinden op abnamro.nl/academy.

Beleggen anno nu

Deze online presentaties brengen interessante informatie binnen het bereik van de belegger, zonder daarvoor de deur uit te hoeven. Geen last van files en een oppas regelen is niet nodig. Deelnemen aan een seminar en de gewenste kennis vergaren kan simpelweg vanaf de bank of aan de keukentafel.

Op zoek naar zekerheid

De Europese schuldencrisis houdt de financiële markten in haar greep. Hoewel de kans op een goede afloop relatief groot is, zijn de gevolgen bij het uitblijven van een geloofwaardige oplossing veel verstrekkender. Omdat risico het uitgangspunt is van een degelijk beleggingsbeleid, is het volgens Ben Steinebach, Hoofd Beleggingsstrategie ABN AMRO MeesPierson, verstandig om nu positie te kiezen voor het laatste scenario.

De richting van de financiële markten wordt sterk bepaald door de wijze waarop de Europese schuldencrisis zich verder gaat ontploegen. Het meest aannemelijke scenario is dat er stapsgewijs naar een geloofwaardige politieke oplossing wordt toegewerkt. Ben Steinebach koppelt hieraan een waarschijnlijkheid van 55 procent. De laatste maanden is volgens hem duidelijk geworden dat dit een schoksgewijs proces is, waarbij financiële markten telkens tijdelijk opleven na een nieuwe topbijeenkoms, waarna de scepsis na enkele dagen terugkeert. In een ander scenario, met een kans van 15 procent, hebben Europese regeringsleiders de moed om op korte termijn een geloofwaardig steunpakket samen te stellen, waarna een snel herstel volgt op de financiële markten. Volgens bereke-

ningen van ABN AMRO is er een fonds van 2.000 miljard euro nodig om een ondubbelzinnig signaal af te geven dat alle problemen worden aangepakt, waardoor de financiële markten worden gerustgesteld.

Recessiegevaar

Het oprichten van een steunfonds door de Europese landen – eventueel in samenwerking met het wereldwijd opererende Internationaal Monetair Fonds (IMF) – verdient in de ogen van Steinebach de voorkeur boven bijvoorbeeld de introductie van eurobonds. Dat zijn gezamenlijke obligaties voor de eurozone die de leningen van individuele landen vervangen. In de visie van Steinebach moeten deze eurobonds eigenlijk het sluitstuk zijn voor de integratie, en de creatie van deze obligaties is waarschijnlijk een tijd-

roevend proces aangezien er mogelijk een verdragswijziging voor nodig is. In het alternatieve scenario, met een waarschijnlijkheid van 30 procent, lukt het niet om tot een politieke oplossing te komen, zodat de eurozone uiteenvalt. De chaotische situatie die dan ontstaat, zal leiden tot een diepe en wereldwijde recessie. Omdat die gevolgen voor de financiële markten veel groter zijn dan bij een goede afloop, vormt het negatieve scenario het uitgangspunt bij het positioneren van het beleggingsbeleid van ABN AMRO. Het is veel beter uit te leggen dat het rendement iets achterblijft bij een opleving op de beurzen, dan te moeten vertellen dat de beleggingsportefeuille grote schade heeft opgelopen omdat het negatieve scenario zich – ondanks een lagere waarschijnlijkheid – heeft voorgedaan.

Defensieve sectorkeuzes

Positie kiezen voor een verergering van de Europese schuldencrisis gebeurt op verschillende niveaus. Bij de spreiding over de verschillende beleggingscategorieën is bijvoorbeeld enkele weken geleden een overweging in aandelen omgezet in een onderwogen belang. Binnen het aandelensegment ligt nu niet meer de nadruk op meer cyclische sectoren zoals basismaterialen, maar op meer defensieve bedrijfstakken zoals gezondheidszorg en telecom. En in plaats van een onderwoning in de nutssector, wordt door ABN AMRO nu een onderwoning aangeraden in industriële goederen en diensten en voor financiële waarden. Die laatstgenoemde sector wordt in een negatief scenario ernstig geraakt en kampt bovendien met extra onzekerheid door de

invoering van Basel III. Dat is een nieuwe versie van bestaande regelgeving, waarin onder meer de kapitaal-eisen voor banken worden aangescherpt, wat tot gevolg kan hebben dat sommige partijen nieuw vermogen moeten aantrekken.

Obligatiebeleggers zoeken veiligheid

Op de obligatiemarkten is de vlucht richting veilige beleggingen al langere tijd duidelijk. Daarbij wijst Steinebach op de sterk opgelopen rendementen op bedrijfsobligaties en de leningen van landen die in de ogen van beleggers bovengemiddeld risico in zich dragen, zoals Ierland en Zuid-Europese staten. Tegelijkertijd zijn de rendementen van staatsobligaties van ogenschijnlijk veilige landen, zoals Duitsland en de Verenigde Staten, gedaald. De ren-

te op Duitse staatsobligaties is ongeveer 2 procent, terwijl dat bij de huidige stand van de conjunctuur circa 3,5 procent zou zijn. Het reële rendement op deze obligaties is bij het geldende inflatieniveau van 3 procent dus negatief. Het rendement op bijvoorbeeld bedrijfsobligaties – en dan vooral op bedrijfsobligaties van banken en verzekeraars – is juist opgelopen naar een hoog niveau. De verwachting is dat dit soort onevenwichtigheden wordt rechtgetrokken als er uitzicht komt op een geloofwaardige aanpak van

maar ook andere regio's kampen met problemen. De economische groei in de Verenigde Staten ligt bijvoorbeeld beneden het natuurlijke groeipad. Dit wordt bepaald door de som van de toename van de beroepsbevolking en de stijging van de arbeidsproductiviteit. Het land is bovendien niet immuun voor de schuldproblemen in Europa. Als de eurozone uit elkaar valt, neemt de Amerikaanse export af en ontkomt ook dat land niet aan een recessie. Opkomende markten hebben voorlopig de beste vooruitzichten. De tijd

Een geloofwaardige aanpak van de schulden crisis trekt onevenwichtige renteverhoudingen recht

de schulden crisis. Om goed te kunnen anticiperen op de ontwikkelingen die zich naarmate de tijd vordert steeds scherper zullen aftekenen, wordt een sterk overwogen cashpositie gehanteerd. Liquiditeiten vormen circa 30 procent van de modelportefeuille voor een neutraal profiel.

Omslag in opkomende markten

Europa staat momenteel voor de grootste economische uitdaging,

dat veel van deze landen de rente moesten verhogen om economische oververhitting te voorkomen, ligt in de ogen van Steinebach achter ons en de rente kan mogelijk wat dalen. Volgens hem tekent zich een structurele omslag af waarbij de groei in opkomende markten steeds meer bepaald wordt door binnenlandse kracht dan door export naar de westerse wereld. In China heeft het volkscongres tijdens een bijeenkomst begin 2011 bepaald dat er qua groeitempo iets teruggescha-

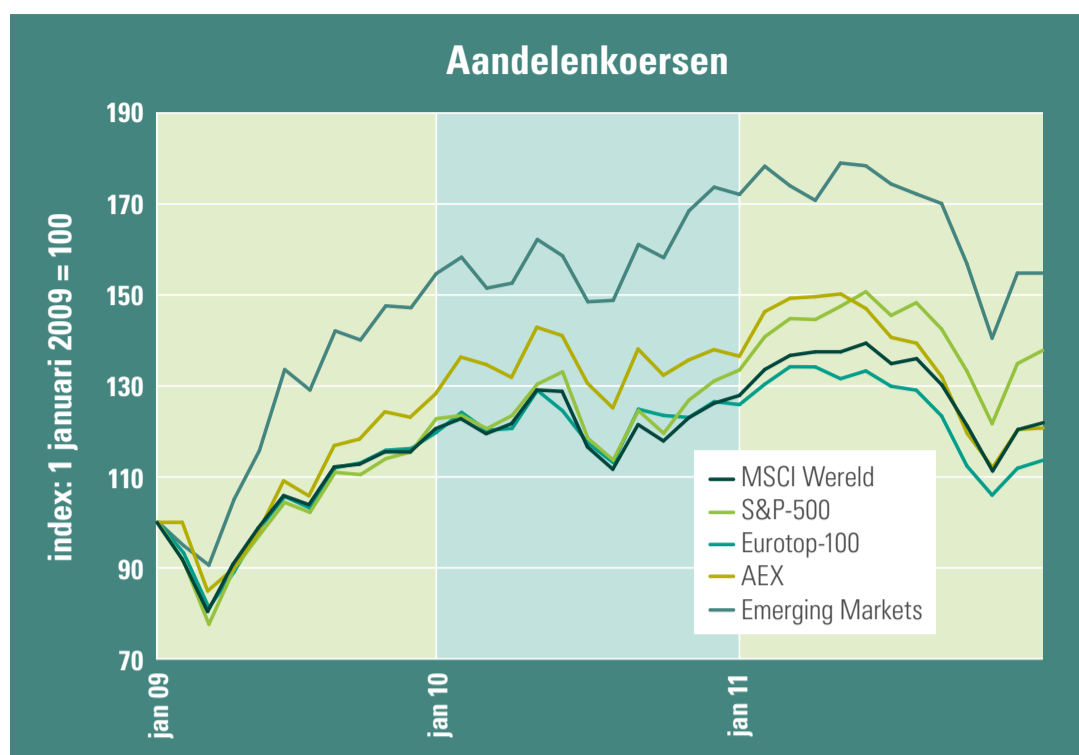
keld kan worden, van 10 naar 8 procent per jaar, maar dat de toekomstige groei vooral gedreven moet worden door binnenlandse bestedingen. In het verleden werd die consumptie juist ingeperkt, omdat alles in dienst stond van de exportsector.

Regioweging

Een vergelijkbare ontwikkeling tekent zich ook af in andere opkomende markten met een minder dominante overheid. Brazilië wordt

bijvoorbeeld vaak nog in de eerste plaats gezien als grondstofexporteur, maar de welvarende middenklasse is inmiddels de belangrijkste motor van de economie. Opkomende markten staan zo in economisch opzicht steeds meer op eigen benen. Toch is er van een ontkoppeling van de beurzen nog lang geen sprake. De belangrijke aandelenindices in de verschillende regio's bewegen vaak in dezelfde richting, maar elk op hun eigen niveau. De relatief gezonde financiële positie van opko-

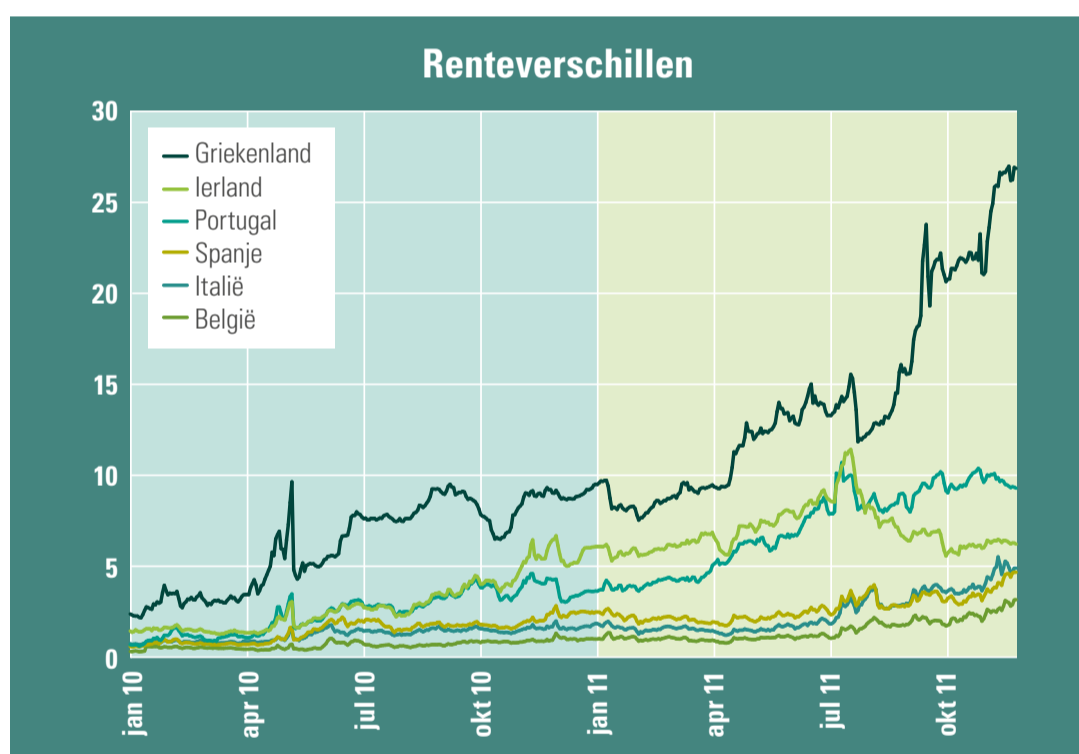
mende markten en het toenemende belang van binnenlandse bestedingen voor de economische groei betekenen dat opkomende markten een aantrekkelijke regio vormen. Die beweging kan overigens ook op een indirecte wijze bespeeld worden door te beleggen in westerse bedrijven die belangen hebben in opkomende markten. Voor de Verenigde Staten geldt eveneens een overweging, terwijl voor Europa en Japan een onderwogen positie wordt aangeraden.

Opkomende markten vs. ontwikkelde beurzen

Economieën van opkomende markten drijven steeds meer op eigen kracht in plaats van op export naar ontwikkelde landen, maar de aandelenmarkten van beide werelden zijn nog steeds met elkaar verbonden. Deze koppeling vindt zijn oorsprong in het internationale karakter van de geldstromen op financiële markten. Als de economische vooruitzichten goed zijn en beleggers meer risico durven nemen, profiteren opkomende markten daar bovengemiddeld van als gevolg van het

hogere economische groeitempo. In periodes van onzekerheid zal de terugval ook relatief sterk zijn, aangezien deze landen traditioneel een hoger risicoprofiel kennen en westerse beleggers hun vermogen dan bij voorkeur terughalen richting de veilige thuishmarkt. Hierdoor is de kracht van de koersbewegingen in opkomende markten meestal groter dan in de ontwikkelde wereld, terwijl de beurskoersen in beide regio's vaak wel in dezelfde richting bewegen.

Renteverschillen

De twijfels van financiële markten over de eurozone komen het beste tot uitdrukking in de renteniveaus van de verschillende landen. Bij de creatie van de eurozone waren de rentes van landen

naar het Duitse niveau gekropen. De laatste kwartalen is met name de Griekse rente fors opgelopen, terwijl ook de opslag voor andere potentiële probleemlanden geleidelijk groter wordt.

fondsselectie

Kiezen voor wat minder risico

ABN AMRO adviseert haar klanten om in de huidige onzekere markt het risico terug te brengen. Daartoe hebben we een wijziging aangebracht in de adviesportefeuilles. Dit zijn de adviesportefeuilles die wij onze klanten aanbevelen, afhankelijk van het risicoprofiel dat zij hebben gekozen. ABN AMRO heeft zes risicoprofielen. Deze lopen op in risico van zeer defensief (risicoprofiel 1, weinig risico) tot zeer offensief (risicoprofiel 6, veel risico).

In de regionale verdeling van de adviesportefeuille hebben wij binnen de vermogenscategorie aandelen een overweging voor Noord-Amerika en de opkomende markten, terwijl wij met het oog op de verwachte economische ontwikkeling onderwogen zijn in Europa en Japan. Bij elkaar zijn de overwogen regio's goed voor iets meer dan de helft van het aandelengedeelte: 35% in beleggingsfondsen die op aandelen in de VS gericht zijn en 16,4% in opkomende markten. In Europa plaatsen we 45% en in Japan beleggen we 3,6%.

Weg uit perifere eurolanden

Op fonds niveau vindt de belangrijkste wisseling plaats in het obligatie-segment. Daar is 45% belegd in solide bedrijfsobligaties ('investment grade') via één beleggingsfonds, Schroders ISF Euro Corporate Bond. De overige 55% zijn belegd in staatsleningen via twee beleggingsfondsen. Naast JP Morgan Income Opportunity Fund was dat het BlackRock Euro Bond Fund, maar dat wordt nu vervangen door het Robeco Lux-O-Rente fonds. Binnen de categorie overheidsleningen was het BlackRock Euro Bond fonds opgenomen in de Adviesportefeuille Wereld en de Adviesportefeuille Regio. Dit fonds heeft een typische blootstelling tussen de 25 en 40 procent aan overheidsleningen uit de perifere eurolanden, Portugal, Spanje, Italië en Griekenland. Dit is voor dit soort obligatiefondsen gangbaar, omdat normaliter perifere obligaties een groot deel uitmaken van een obligatiebenchmark.

In plaats van het BlackRock fonds hebben wij nu, zoals gezegd, Robeco Lux-O-Rente opgenomen. Robeco Lux-O-Rente belegt, in tegenstelling tot het BlackRock fonds, slechts voor enkele procenten in periferie landen. Dit fonds heeft als extra voordeel dat als het

sentiment keert, de fondsbeheerder dit soort obligaties aan zijn fonds kan toevoegen.

Robeco Lux-O-Rente

Het ervaren en stabiele beheerteam van Robeco Lux-O-Rente maakt gebruik van een rekenkundig model dat in 1995 intern is ontwikkeld en dat actief beheer van de zogenoemde duration-positie centraal stelt. De duration geeft de rentegevoeligheid van een lening aan. Het fonds belegt wereldwijd in staatsobligaties met ten minste de rating A, met de nadruk op Europa, Japan en de dollarzone. De portefeuille kent geen belangen in Griekenland en Portugal, en de beleggingen in Spanje en Italië zijn beperkt. Robeco Lux-O-Rente is interessant voor beleggers die een geringe risicopositie in perifere eurolanden (9%) en een flexibele duration willen. Het fonds doet het sinds de zomer en per saldo ook sinds het begin van het jaar beter dan de benchmark.

Goede resultaten

Het fonds blijft gewoonlijk bij zijn benchmark achter wanneer de vastrentende markten (obligatiemarkten) sterk beweeglijk zijn. Maar eind oktober had de portefeuille in 2011, de schommelingen in de markt ten spijt, een hoger rendement ge-

vooral in Duitsland en Japan. Redenen voor de negatieve signalen waren stijgende aandelenkoersen en grondstoffenprijzen, terwijl ook de stijgende rentetrend en seizoensinvloeden een rol speelden.

In het tweede kwartaal schreef het model in april een onderweging in Japan en de Verenigde Staten voor, en in juni een overweging. De omslag in de signalen werd teweeggebracht door dalende aandelenkoersen en grondstoffenprijzen en een verbeterende trend in de markt voor staatsobligaties.

In het derde kwartaal leidde het voorspellende rekenkundige model tot maximale overwegingen in augustus en september. De positieve modeluitkomsten kwamen door de nog steeds dalende aandelenkoersen en grondstoffenprijzen en de positieve trend op de markt voor staatsobligaties. Aan het einde van het derde kwartaal kende het model een overwogen positionering in Duitsland, de Verenigde Staten en Japan.

Op 25 oktober bedroeg de duration van de portefeuille 9,5 jaar, een overweging van 3,0 jaar ten opzichte van de benchmark, de JP Morgan Government Bond Index Global. Dit is een teken dat het fonds op korte termijn rekt op een dalende rente, in plaats van een stijgende rente.

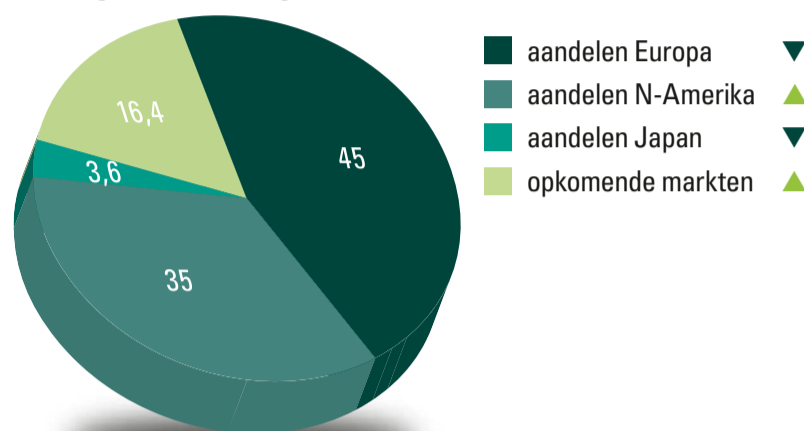
Met het oog op de verwachte economische ontwikkeling zijn we terughoudend in Europa en Japan

maakt dan de benchmark: 6,1 tegen 5,2 procent.

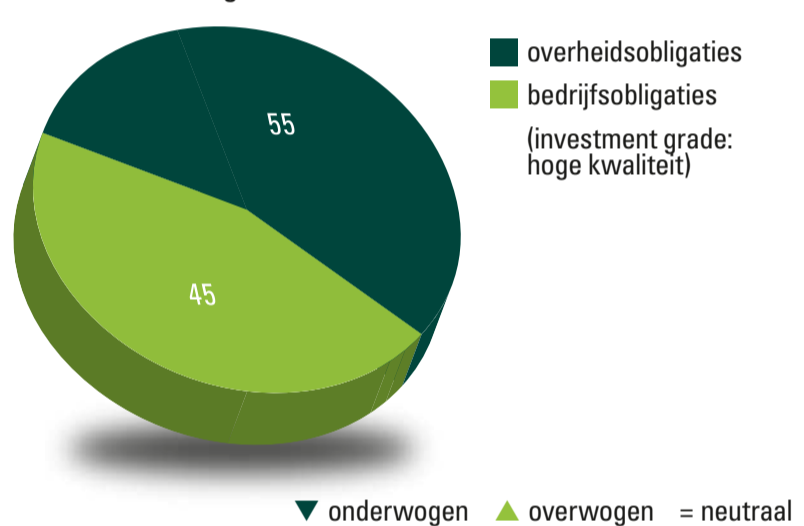
In het eerste kwartaal zorgde het voorspellende rekenkundig model ervoor dat het fonds de gehele periode in onderwogen posities zat,

Doordat het fonds nu uitsluitend is belegd in staatsobligaties van landen met de rating AAA en AA, verandert de gemiddelde kredietkwaliteit van de portefeuille over het algemeen weinig.

regionale verdeling aandelen

obligaties

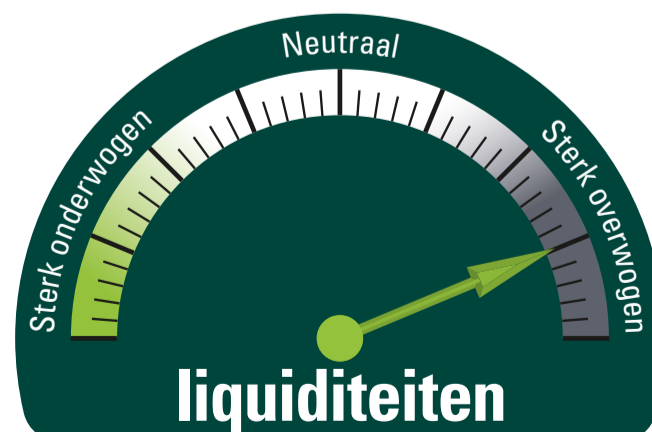

Met deze aanpassing in de portefeuilles volgen wij de meest actuele beleggingsvisie van Research & Strategy van ABN AMRO, die de keuzes voor de beleggingsfondsen baseert op de research en aanbevelingen van ABN AMRO Advisors, een onafhankelijk bureau voor fondsselectie dat gevestigd is in Parijs.

Beleggingsspecialist:
Michael Meijer

De beleggingsspecialist heeft geen persoonlijk belang in de genoemde beleggingsfondsen. Nadere toelichting staat vermeld in de disclaimer op pagina 7.

De waarde van uw beleggingen kan fluctueren. Rendementen uit het verleden bieden geen garantie voor de toekomst.

Het bovenstaande overzicht is een weergave van de huidige aanbevolen tactische allocatie voor de verschillende beleggingscategorieën. Deze allocatie is gebaseerd op een neutraal risicoprofiel. Bron: ABN AMRO MeesPierson

in de praktijk

Bestedingspatroon uitgangspunt bij pensioenplanning

Op de 50Plusbeurs ging het gros van de vragen van bezoekers over pensioenen. Waar kan ik ongeveer op rekenen?, is een vraag die velen op de lippen ligt. En, luidt de vervolgvraag, wat kan ik het beste doen om mijn pensioen bij te spijkeren?

Pensioenvragen borrelen meestal pas op na de 50ste verjaardag, weet zelfstandig financieel planner Roelof Meijer. De voorzitter van de Vereniging van Onafhankelijke Financiële Planners was afgelopen najaar medeorganisator van het Financiële Plein. Hierop presenteerden banken en adviseurs zich voor het eerst gezamenlijk tijdens de 50Plusbeurs. 'Als ik mensen voorreken wat voor pensioen ze ongeveer krijgen, schrikken ze zich vaak rot. Ze hadden 70 procent van hun loon verwacht en het valt vaak lager uit', zegt Meijer. 'Maar het draait niet om die 70 procent, maar om het gewenste bestedingspatroon.'

Bij pensioenplanning geldt het uitgavenpatroon waarbij iemand zich prettig voelt als uitgangspunt. De ervaring leert dat 50-plussers zich een redelijk goede voorstelling kunnen maken van het uitgavenniveau na hun 65ste.

'Ik spreek zo mogelijk af met beide partners,' zegt de adviseur. 'Als ze zeggen dat ze veel willen gaan reizen, vraag ik door. Hoe vaak willen ze weg, en waarheen? Wat zijn de andere wensen? Waar willen ze wonen?'

Bij deze inventarisatie speelt de hypotheek een belangrijke rol. Of iemand deze schuld al dan niet heeft afgelost rond het 65ste jaar heeft grote invloed op het financiële plaatje. Ook omdat de hypotheekrente na

dertig jaar niet langer aftrekbaar is. Aan de hand van al deze gegevens wordt berekend hoeveel er maandelijks netto nodig zal zijn. Een pensioenadviseur vertaalt dat naar een brutobedrag. 'Dan kijken we naar de AOW plus het opgebouwde pensioen en eventueel zelf geregelde lijfrentes,' aldus Meijer.

Wie op grond van de berekeningen een pensioentekort verwacht, zal alle zeilen moeten bijzetten om dat tijdig te dichten. Daarbij zal de adviseur uiteraard aandacht hebben voor het vrije vermogen dat iemand al heeft opgebouwd.

Inflatie

Als de gewenste inkomsten en het benodigde bedrag ongeveer gelijk zijn, betekent dat niet dat de vijftiger tevreden achterover kan leunen: inflatie kan het pensioen uithollen.

Vijf jaar geleden dacht iedereen nog dat het pensioen dat hij had opgebouwd bij zijn werkgever wel zou meegroeien met de inflatie. Die verwachting is door de malaise op de aandelenbeurzen en de lage rente in rook opgegaan. Veel pensioenfondsen hebben de pensioenen van werkenden en gepensioneerden al vier jaar niet verhoogd met de gestegen inflatie.

Meijer rekent met een inflatie van 3,5 procent per jaar. 'Het was de laatste jaren lager, maar dit is het langjarig gemiddelde. Als het min-

der hoog uitvalt, heb je een meevaler,' aldus Meijer. 'Als financieel adviseur moet ik wijzen op het risico dat je over twintig jaar door de inflatie met hetzelfde bedrag veel minder kunt dan nu. Als klanten zeggen dat ze nu leven en daar geen rekening mee willen houden, is dat tenminste een bewuste keuze.'

Banksparen

Wie geld apart wil wegzetten voor later, kan kiezen tussen twee manieren: zelf vermogen opbouwen door te sparen en/of te beleggen, of vermogen opbouwen in een product waarmee je onder bepaalde voorwaarden belastingvoordeel

kunt krijgen. 'Ik heb een sterke voorkeur voor sparen en beleggen,' zegt Meijer. 'Het grote voordeel is dat je baas blijft over je eigen geld. Voor producten met fiscale voordelen gelden altijd beperkingen.'

Het nadeel van sparen en beleggen is de prijs die je voor die flexibiliteit moet betalen: boven de drempel van ruim 20.000 euro per persoon betaal je jaarlijks 1,2 procent vermogensrendementsheffing.

Een voorbeeld van een product dat is vrijgesteld van die heffing is banksparen. Banksparen voor een lijfrente (periodieke uitkering) kan een bouwsteen zijn om vermogen op te bouwen. De inleg kun je voor de

belasting aftrekken van je inkomen als je kunt aantonen dat je te weinig pensioen hebt opgebouwd. Op de site van de Belastingdienst kun je berekenen hoeveel je in mindering kunt brengen op je inkomen. De uitkering (de lijfrente) is belast. Dit uitstel van belastingheffing is vooral voordelig als het toptarief dat je aan inkomstenbelasting betaalt na je pensionering lager is dan het tarief dat je nu betaalt.

Meijer raadt aan bij de mix van banksparen en zelf vermogen opbouwen te zorgen voor voldoende flexibiliteit om te kunnen inspelen op veranderende omstandigheden.

colofon & disclaimer

Beleggingsnieuws

Een uitgave van ABN AMRO.
Nummer 1, januari 2012.

Voor vragen of suggesties kunt u contact opnemen met uw beleggingsadviseur of uw preferred banker. U kunt natuurlijk ook altijd bellen met onze adviseurs van de Beleggingsadvieslijn op telefoonnummer 0900 - 92 15 (lokaal tarief), vanuit het buitenland +31 10 240 70 04). Voor direct advies of voor het maken van een telefonische afspraak zijn zij u graag van dienst: - van maandag tot en met vrijdag van 8.00 uur tot 21.00 uur voor direct advies. - in het weekend van 9.00 uur tot 17.30 uur voor het maken van een telefonische afspraak. U kunt ook een e-mail sturen via de ABN AMRO website www.abnamro.nl/contact (kies Beleggen). U wordt dan teruggebeld wanneer het u uitkomt.

Redactie: Frank van Alphen, Jeroen Boogaard, Veronique Brien, Hein Haenen, Miranda Lange, Michael Meijer, Niels Rutgers, Ben Steinebach, Madieke Zwetsloot

Vormgeving: Sven van Pel

Beeld: ImageBank, HillCreek Pictures,

Masterfile, Adrie Mouthaan, Shutterstock

Prepress: GPB Media, Leiderdorp

Over ABN AMRO

ABN AMRO is een handelsnaam van ABN AMRO Bank N.V. ABN AMRO Bank N.V. is gevestigd aan de Gustav Mahlerlaan 10 (1082 PP) te Amsterdam (Nederland). Het internetadres van ABN AMRO is www.abnamro.nl. ABN AMRO Bank N.V. heeft een bankvergunning van De Nederlandse Bank N.V. en is opgenomen in het register van de Autoriteit Financiële Markten (AFM) onder nummer 12000004. ABN AMRO Bank N.V. kan optreden als beleggings-onderneming voor alle beleggingsdiensten, beleggingsactiviteiten en nevensdiensten. Informatie over de klachtenregeling van ABN AMRO Bank N.V. en de geschilleninstantie waarbij ABN AMRO Bank N.V. is aangesloten kunt u vinden op www.abnamro.nl/klachtenregeling of opvragen via telefoonnummer 0900-0024 (€ 0,10 per minuut). Op ABN AMRO Bank N.V. zijn het Beleggers-Compensatiestelsel en het depositogarantie-stelsel van toepassing. Meer informatie daarover kunt u vinden op: www.abnamro.nl/garantieregeling of opvragen via telefoonnummer 0900-0024. ABN AMRO Bank N.V. is ingeschreven in het Handelsregister K.v.K. Amsterdam onder nummer 34334259. Het BTW-identificatienummer van ABN AMRO Bank N.V. is NL820646660B01.

Algemene Disclaimer

De in dit document aangeboden informatie is

opgesteld door ABN AMRO Bank N.V. en is bedoeld als informatie in algemene zin en is niet toegespitst op uw persoonlijke situatie. De informatie mag daarom nadrukkelijk niet beschouwd worden als een advies of als een voorstel of aanbod tot 1) het aankopen of verhandelen van beleggingsproducten en/of 2) het afnemen van beleggingsdiensten noch als een beleggingsadvies. Beslissingen op basis van de informatie uit dit document zijn voor uw eigen rekening en risico. De informatie en de voorwaarden die van toepassing zijn op door ABN AMRO aangeboden beleggingsproducten en beleggingsdiensten verleend door ABN AMRO kunt u vinden in de Voorwaarden Beleggen ABN AMRO die verkrijgbaar zijn via www.abnamro.nl/beleggen.

Hoewel ABN AMRO tracht juiste, volledige en actuele informatie uit betrouwbaar geachte bronnen aan te bieden, verstrekt ABN AMRO expliciet noch impliciet enige garantie dat de aangeboden informatie in dit document juist, volledig of actueel is. ABN AMRO aanvaardt geen aansprakelijkheid voor druk- en zetfouten. De in dit document opgenomen informatie kan worden gewijzigd zonder voorafgaand bericht. ABN AMRO is niet verplicht de hierin opgenomen informatie te actualiseren of te wijzigen.

ABN AMRO en/of haar agenten of onderaan-

nemers aanvaarden geen enkele aansprakelijkheid ten aanzien van enige schade (met inbegrip van gedeelde winst), die op enigerlei wijze voortvloeit uit de informatie die u in dit document wordt aangeboden of het gebruik daarvan.

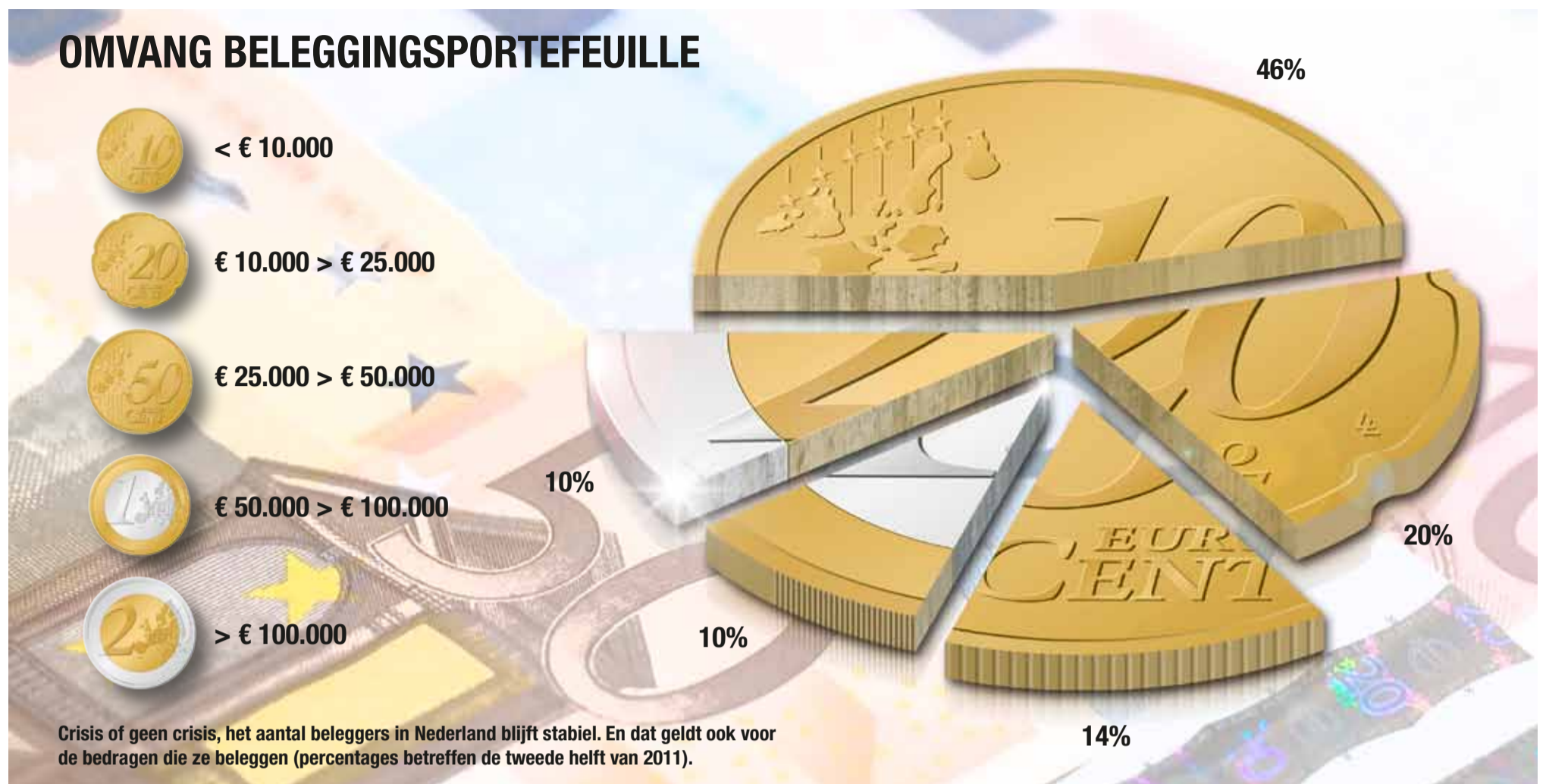
ABN AMRO, of de rechthebbende, behoudt alle rechten (waaronder auteursrechten, merkrechten, octrooien en andere intellectuele eigendomsrechten) met betrekking tot alle in dit document aangeboden informatie (waaronder alle teksten, grafisch materiaal en logo's). Het is niet toegestaan de informatie uit dit document te kopiëren of op enigerlei wijze openbaar te maken, te verspreiden of te vermenigvuldigen zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ABN AMRO of rechtmatige toestemming van de rechthebbende.

U mag de informatie in dit document wel afdrucken voor uw eigen persoonlijk gebruik.

US Person Disclaimer

ABN AMRO Bank N.V. ("ABN AMRO") is niet geregistreerd als broker-dealer en investment adviser zoals bedoeld in respectievelijk de Amerikaanse Securities Exchange Act van 1934 en de Amerikaanse Investment Advisers Act van 1940, zoals van tijd tot tijd gewijzigd, noch in de zin van andere toepasselijke wet- en regelgeving van de afzonderlijke staten van

de Verenigde Staten van Amerika. Tenzij zich op grond van de hiervoor genoemde wetten een uitzondering voordoet, is de beleggingsdienstverlening van ABN AMRO inclusief (maar niet beperkt tot) de hierin omschreven beleggingsproducten en beleggingsdiensten, alsmede de advisering daaromtrent niet bestemd voor Amerikaanse ingezetenen ["US Persons" in de zin van vorenbedoelde wet- en regelgeving]. Dit document of kopieën daarvan mogen niet worden verzonden of meegebracht naar de Verenigde Staten van Amerika of worden verstrekt aan Amerikaanse ingezetenen. Onverminderd het voorgaande is het niet de intentie de in dit document beschreven beleggingsdiensten en/of beleggingsproducten te verkopen of te distribueren of aan te bieden aan personen in landen waar dat ABN AMRO op grond van enig wettelijk voorschrift niet is toegestaan. Een ieder die beschikt over dit document of kopieën daarvan dient zelf na te gaan of er wettelijke beperkingen bestaan tegen de openbaarmaking en verspreiding van dit document en/of het afnemen van de in dit document beschreven beleggingsdiensten en/of beleggingsproducten en zodanige beperkingen in acht te nemen. ABN AMRO is niet aansprakelijk voor schade als gevolg van beleggingsdiensten en/of producten die in strijd met de hiervoor bedoelde beperkingen zijn afgenomen.

gedane zaken

Persoonlijke ervaringen uit het werkzame leven van lezers

De heer Van der Kruijs

'Ik ben fulltime met mijn uitgeverij van huis-aan-huisbladen bezig. Het is een klein bedrijf met een platte organisatie. Mijn dagelijkse bezigheden zijn heel divers en variëren van acquisitie van advertenties tot indeling van de kranten. Ik ben geen directiestype en bemoei mij eigenlijk overal mee. Als ondernemers willen we, denk ik, allemaal eerder stoppen dan de leeftijd die daarvoor staat, maar ik ben er met mijn 47 jaar nog helemaal niet mee bezig. Ik heb een gezin met jonge kinderen en dan is het heel normaal dat je werkt. Bovendien vind ik het werk nog veel te leuk. Het is voor mij ook lastig om werk en privé te scheiden. Soms kijk ik in de spiegel en denk ik dat ik dat toch echt eens moet leren. Zondag is in principe een vrije dag, maar ik durf de telefoon niet uit te zetten. Ons weekblad komt na het weekend uit. Daarom wil ik graag bereikbaar blijven voor klanten en het laatste nieuws kunnen volgen. Overigens vind ik dat de Nederlandse media veelal negatief schrijven over de economie. Het lijkt wel of ze elke dag bezig zijn om het slechte nieuws zo groot mogelijk te projecteren. Slecht nieuws verkoopt goed, maar zo praten we ons allemaal de put in.'

De heer Van de Sande

'Als sportarts ben ik gespecialiseerd in de duikgeneeskunde en daar geef ik ook veel cursussen voor. In maart ga ik voor negen dagen naar Curaçao om een cursus voor sportartsen in opleiding te geven. Wij doen het daar, omdat de cursisten dan tegelijkertijd hun duikbrevet kunnen halen. Dat is ook het leuke van de opleiding tot sportarts: je beoefent daadwerkelijk de sport waarover je een cursus krijgt. Bij een cursus motorsport ga je mee in een zijspan, bij zweefvliegen stap je een vliegtuig in. In mijn praktijk zie ik overigens vooral liesblessures bij voetballers voorbijkomen. Maar wanneer je het aantal blessures gaat terugrekenen naar het aantal uren, dan is skiën veel gevaarlijker. Ook hardlopen is niet zonder risico. Wij weten altijd precies wanneer de loopgroepen weer beginnen. Na een paar maanden zien we de eerste blessures, meestal veroorzaakt doordat mensen te fanatiek van start gaan. Sporten en bewegen zijn echter ontzettend belangrijk in de strijd tegen overgewicht, diabetes en hart- en vaatziekten. Mensen die sporten zijn bovendien vaak gezondere werknemers. Helaas gaat de contributie van sportverenigingen door alle bezuinigingen fors omhoog. Met als gevolg dat mensen uit de lagere sociale klasse die vaak niet meer kunnen betalen.'

De heer Oosterhof

'Het burgemeesterschap van Kampen heb ik negen jaar met plezier vervuld, maar ik mis het niet. In de politiek is het ook verstandig om na twee termijnen verfrissing te zoeken, omdat je anders op de automatische piloot gaat werken. Naast enkele commissariaten ben ik ook nog actief voor de VVD, maar op kleine schaal, in de lokale politiek. Het leuke daarvan is dat je – in tegenstelling tot in Den Haag – dicht bij de mensen staat. Rutte doet het in deze moeilijke periode goed. Hij heeft flair, is innemend en weet mensen voor zich te winnen. Maar hij moet er wel voor zorgen dat er kamerbreed draagvlak is voor de bezuinigingen. Hij staat wat dat betreft in een hele moeilijke periode aan het roer. Overigens denk ik dat Henk Kamp niet te lang moet wachten om de deeltijd-ww weer in te voeren. Bij het participatiebedrijf waar ik commissaris ben, zien we bij een aantal bedrijven de orderportefeuille snel teruglopen. Die staan nu voor de moeilijke keuze om vaklui te laten gaan of vast te houden. Wanneer je nu vaklui wegstuurt, kom je in de problemen als later de groei weer aantrekt. In onze provincie, met veel maakindustrie, is dat doodzonde. Het vakmanschap mag niet verloren gaan.'

De heer Rosier

'Ik ben onlangs financieel onafhankelijk geworden, na de verkoop van mijn bedrijf in waterpompen voor onder meer de industrie en scheepvaart. Het was mooie handel, maar op een gegeven moment komt er een eind aan en moet je ook van het leven gaan genieten. Een leverancier in Amerika heeft het bedrijf overgenomen, en deze deal was voor het personeel de mooiste oplossing. Hierdoor is eigenlijk alles hetzelfde gebleven. Er wordt nu enorm geïnvesteerd in mensen, dus dat is een goede zaak. Missen doe ik het nog niet. Ondernemen brengt toch een zekere spanning met zich mee, want je bent verantwoordelijk voor het personeel. Ik ben daarom altijd voorzichtig te werk gegaan en niet te snel gegroeid. En ik werkte met eigen geld, waardoor ik voor de financiering niet op banken was aangewezen. Het ging mij ook niet zozeer om de hoogte van de verkoopprijs. Maar we kunnen er goed van rondkomen, we kunnen zelfs businessclass vliegen. En dat doen we dan ook deze winter, als we naar de Canarische Eilanden gaan. Volgend jaar willen we ook nog naar Bonaire – maar niet om te overwinteren, want ik kan geen maand zonder mijn kleinkinderen. Ik ga nu eerst genieten en de verkoop van mijn bedrijf een plekje geven.'